

ÖZELLEŞTİRME VE PLANLAMA¹

Melih Ersoy, ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Soğuk savaş sona erdi. Yeni bir dünya düzeninin temelleri atılmaya çalışılıyor. Bu yeni küreselleşmiş düzende kapsamlı planlama ve refah devletine yer yok. Çokuluslu şirketler ulus devletler üstü güçleri ile dünya kapitalist pazarının tartışmasız hakimleri oldular. 1990 lı yılların başında çokuluslu şirket sayısı 37 000 e ve bu şirketlere bağlı firma sayısı da 170 000 e ulaşmış durumda. Dünya ölçeğinde yabancı ülkelere yapılan doğrudan yatırımların tutarı 1992 yılında 5.5 trilyon dolar olarak hesaplanıyor. Dörtte biri 3.Dünya ülkelerine yapılan bu toplam yatırımın yarısı çokuluslu şirketlerin yüzde biri tarafından gerçekleştiriliyor. Tahmin edilebileceği gibi, çokuluslu şirketlerin yüzde doksanının merkezleri gelişmiş kapitalist ülkelerde yer alıyor. (Watts,1994:371-372) Özetle, sermaye, tarihinin hiç bir döneminde olmadığı kadar hızlı deviniyor ve önünde hiç bir sınır görmek istemiyor. Küreselleşme, yeniden yapılanma, neo-liberalizm, düzenlemenin sonu, GATT anlaşmaları, AB, NAFTA, vb. son yıllarda sıkça sözü edilen bu kavram ve örgütleri, emperyalist dönemle başlayan sermaye ihracının bu gün ulaştığı en yüksek aşamanın dilimize kazandırdığı yeni sözcükler olarak değerlendiriyoruz. Kuşkusuz bu gelişme, plan kavramının karşı tezi olan kapitalist dünya pazarının etki alanını genişlettiği için de kaçınılmaz kutuplaşmaları da beraberinde getirmektedir. Ülkeler arası gelir ve zenginlik uçurumunun hızla büyüdüğünü görüyoruz. 1960 ila 1990 yılları arasında, dünyanın en varlıklı ve en yoksul %20'lik dilimine giren ülkeler arasındaki sayı farkı 30 dan 60 a çıkarken, uluslar arasındaki gerçek kutuplaşmanın ülke ortalamalarından çok daha keskin olduğu belirtilmektedir (UNDP, 1993). Üçüncü dünyanın bir anlamda soğuk savaşın ürünü olduğu göz önüne alınırsa yeni dünya düzeni ile bu dünyanın çöküşü öngörülmektedir. (Watts, 1994: 374)

Özelleştirme ve planlama kavramlarının böyle bir toplumsal/tarihsel bağlamda ele alınması gerektiği görüşümdedir. Çünkü özünde her iki kavram da yeni değil. Planlama, insan topluluklarının artık ürün üretmeye başladıkları dönemlerden bu yana, farklı boyut ve içerikle de olsa başvurdukları bir olgu. Özelleştirme de sanıldığı denli yeni bir uygulama değil. KÜT'nin tarih sahnesine çıkışından önce bile farklı biçimleriyle de olsa başvurulmuş ve uygulanmış bir model. Değişen, bu kavramların çağımızda ulaştığı boyutlar, kapsamaları ve içeriklerine yüklenen yeni anlamlardır.

Bu bildiriye genel olarak, kavramsal düzeyde, planlama ile özelleştirme arasındaki ilişkilere değineceğiz. Kent planlama ile kent topraklarının özelleştirilmesi ve bu konuda son aylarda ortaya çıkan gelişmelerin Şehir Plancıları Odası adına yapılacak sunuşta ayrıntılı olarak ele alınıp değerlendireceğini biliyorum. Bu nedenle, sunacağım bildiriye, daha sonra tartışılacak temel kavramların, çok daha genel bir çerçeveye oturtulmasına çalışılacaktır.

Öncelikle planlama kavramı ile başlamak istiyorum. Genel olarak planı, bir projenin gerçekleştirilmesi amacıyla kararlaştırılmış düzenlemeler bütünü olarak tanımlayabiliriz (Bettleheim, 1967:3). Diğer bir deyişle, plan onu oluşturan iki unsurla tanımlanmaktadır; Bunlar, a) ulaşmayı hedeflediğiniz amaç, yani proje ve b) bu amaca ulaşmak için gerekli olan düzenlemeler, yani araçlardır. Burada önemli olan, hem amaçın hem de bu amaca ulaşmak için gerekli olan araçların eylem öncesinde aynı şekilde belirlenmiş olmasıdır. Hedeflenen amaçlar farklı olabileceği gibi, aynı bir amaca ulaşmak için farklı yollar ve araçlar da

¹ Planlama, 1995, n.12,ss. 48-52. Ayrıca Özelleştirme ve Kamu Arazileri, TMMOB ŞPO, Yayını,1997. Ankara.

kullanılabilir. Dolayısı ile, bir planın hem hedeflenen amacı, hem de bu amaca hangi yolları izleyerek, hangi araçlarla ulaşılabileceğinin belirlenmiş olması gerekmektedir. Planlar belirli bir alanın (örneğin iktisadi veya mekansal) tümünü kapsayacak genel planlar olabileceği gibi o alanın belirli bir bölümü ile sınırlı olan (örneğin, üretim planı, yatırım planı veya salt bir firma ile sınırlı plan veya kent planı, bölge planı veya mevzi plan gibi) kısmi planlar da olabilir.

Plan ile öngörü veya kestirimi de birbirinden ayırmak gerekir. Kestirim veya öngöründe incelenen- örneğin ekonomik- yapının, belirli yasalara bağlı olarak kendi iç dinamikleri ile belirlendiği veri olarak benimsenir. Daha sonra, bu çerçevede önceden tahminlerde bulunulabileceği, ülkesel veya incelenen birim -örneğin firma- düzeyinde yapılacak kestirimlerle, geleceğe ilişkin gerçeğe yakın kararlar alınabileceği varsayılır. Planlama ise bu anlayışın tersine, bir bütün olarak ekonominin kendi yasaları ile değil insan iradesi ile yönlendirilebileceğini varsayar. Diğer bir deyişle, planlama, ekonomik zorunluluğun yerini insanın özgür iradesinin alabileceğini, insanların ekonomik yaşama müdahale edip ona egemen olabilecekleri anlayışını temsil eder. Dolayısı ile liberalizmi savunan düşünür ve politikacıların yerleşmiş görüşlerinin tersine planlama, özgürlüklerden vazgeçmek bir yana, gerçek anlamda insan özgürlüğünün egemen kılınması, pazarın gizli ve görünmez elinin yerine insan aklının ve bilimin geçmesi demektir. Kestirimler pasif, edilgen ve denetim dışı gelişimin peşinde koşan öngörüler demeti iken, planlama aktif, etken ve gelişmeyi yönlendiren etkinlikler bütünüdür ifade eder.

Planlamayı kestirimden ayıran en temel öge, planların yaptırım gücünün olmasıdır. Diğer bir deyişle, plan bir kez hazırlanıp benimsendikten sonra içerdiği tüm birimler için bağlayıcı ve emredici olmak durumundadır. Bu anlayış, kestirimler üzerine temellendirilen, yaptırım gücü sınırlı planlama anlayışından farklıdır. Ülkemizde uygulandığı biçimiyle kent planlaması kısmi planlama anlayışına yakındır. Ülkesel ve bölgesel düzeyde üst ölçekli mekansal planların olmayışı bu planları gerçekleştirme olasılığı düşük, birbirinden kopuk belgelere dönüştürmektedir. Ancak, yine de, bu planları bir başka kısmi planlama örneği olan özel tekellerin ve çokuluslu şirketlerin kendi bünyeleri için hazırladıkları planlardan, -daha doğru bir ifadeyle, sömürü planlarından- ayırmak gerekir. Kent planları kamu yararı temel alınarak hazırlanan belgeler iken diğerleri özel çıkarları maksimize etmek üzere hazırlanan ve bu bakımdan halkın çıkarları ile çelişen bir planlama anlayışını temsil ederler.

Kent planları, toplumsal yaşamın en temel düzeyi olan ekonomik düzeyin, pazarın görünmez ellerine terk edildiği kapitalist üretim tarzında (KÜT), bu düzeye ilişkin olarak kestirimler yapılarak hazırlanan belgeler oldukları için toplumun özgür iradesini yansıtamayan belgeler olmaktadır. Üretimin toplumsal ihtiyaçlar için değil bireysel kar için yapıldığı KÜT'nin egemen olduğu bir toplumsal yapıda hazırlanan kent planları, kamu yararını hedef almasına karşın sistemin getirdiği yapısal sınırlar içinde hareket etmek zorunda kaldığı için çoğu kez hedeflediği amaçlara ulaşamaz. Denetim dışı olan ekonomik düzeyde ortaya çıkan kestirim dışı gelişmeler, planın geçerliliğini ve gerçekleştirme olasılığını önemli ölçüde sınırlar. Bu durumda belirleyici olan kamu yararı değil pazar mekanizması olmaktadır. Ekonominin kendi yasalarının egemen olduğu alanın genişlemesi ile bu alana müdahale niteliğinde olan ve kamu yararını hedef alan planlama alanının daralacağı açıktır. Özelleştirmenin de bu kapsamda ele alınması gerektiği kanısındayım.

KÜT planlamanın tümüyle yadsındığı bir tarz değildir. Tam tersine firma içinde gelişmiş işbölümü her bir emekçinin neyi nasıl ve hangi sürede yapacağını en ince ayrıntısına dek planlar. Ancak firma içinde planlama bu en katı ve otoriter biçimiyle uygulanırken, firma dışında, meta pazarında tümüyle anarşik bir yapı egemendir. Pazarda tek hakim rekabettir ve

ekonominin işleyiş yasaları üreticileri pazarın tutsağı haline getirirler. KÜT içinde ancak tekeller neyi ne kadar üreteceklerini ve pazarda bu üretilen ürünün satış koşulları ve miktarını belirleyecek güce sahip olan üretim birimleridir. Bu anlamda da tekelci firmayı kapitalist pazarın kölesi olmaktan çıkarırlar. Pazar denetlenerek çelişki çözülür. Üretim planlaması anlam kazanır. Ancak buradaki sorun, bu kısmi planlamanın toplum yararına değil özel çıkarlar için yapıldığı ve bu nedenle de tekellerin karlarını en çoğa çıkartırken, toplumsal çıkarları ya da kamu yararını gözetmediğidir.

Üretimin toplumsal niteliğine karşın üretim araçlarında özel mülkiyetin egemen olduğu KÜT ında ekonominin bir bütün olarak planlanması olanaklı değildir. Çünkü planlama, üretimin toplum tarafından yönetildiği, toplumsal bir etkinlik haline gelmediği yapılarda olanaklıdır. Böyle bir yapı üretim birimlerinin başındakilerin ülkesel ölçekte bir kamu işletmesinin yöneticileri gibi davranmalarını zorunlu kılar. Üretim araçlarının mülkiyetinin özel ellerde olduğu ortamda bunun geçerli olamayacağı ise açıktır. Bu nedenle, gerçek anlamda bir ekonomik planlamanın yaşama geçirilebilmesinin vazgeçilmez öncülü, temel üretim araçlarının toplumsallaştırılmasıdır. Ya da tersini söylersek, planlamanın kapsamının genişlemesi, bireysel karın itici güç olduğu, kullanım değil değişim değeri üretmenin temel olduğu alanın daralması ile eşanlıdır. Bu anlamda da özelleştirme ile planlama arasında kuramsal düzeyde bir karşıtlık olduğunu belirtebiliriz. Özetlersek, özelleştirme üretim araçlarının mülkiyetini ya da yönetimini özel kesime devrederek, kamu denetiminde planlanacak alanı daraltmaktadır. Bu nedenle de planlama ile özelleştirmenin birbirini dışlayan kavramlar olduğunu açıkça söyleyebiliriz.

Bildirinin ikinci bölümünde özelleştirme konusuna değinmek istiyorum. Özelleştirme başlığı altında toplanabilecek olan politikalar paketi kapsamında ele alınabilecek eylemler dizisi içinde, devlet mülkiyetindeki işletmelerin mal varlıklarının satılması, liberalleşme, alt-sözleşme ve düzenlemelerde yapılan köklü değişiklikleri sayabiliriz. Devlet işletmelerinin mal varlığının tümünün veya önemli bir bölümünün özel kesime satışı ile üretim araçlarının mülkiyetinde, kamu kesiminin payı düşürülmektedir. Devletin iktisadi alandaki etkinliği sınırlandırılmakta, Keynesci politikalara son verilmektedir. Liberalleşme politikaları ile kamu denetiminde veya tekelindeki bir dizi iktisadi faaliyetin özel kesime de açılması benimsenmektedir. Alt sözleşme modelinin kamu kesiminde kapsamlı bir biçimde uygulanması ile işletmelerin mülkiyeti değilse de işletme hakkı özel kesime terk edilmektedir.

Ancak tüm bu uygulamalar içinde -kentsel arsa stokunun özel kesime satışı modelinde de olduğu gibi- devlete ait işletmelerin mal varlıklarının özel kesime satılarak mülkiyetin kamudan özel kesime geçmesi özelleştirme tartışmalarında en çok tartışılan politika oldu.

Özelleştirme ile kamu mülkiyetindeki işletmelerin etkin ve verimli bir biçimde yönetilmelerini olanaksız kılan bürokratik yapılanmaya, politik baskı ve kaprislere son verileceği ileri sürülmektedir. Bu işletmelerin Özelleştirilmesi durumunda piyasa mekanizmalarının acımasız disiplininin, yöneticileri sürekli yeni yöntemler geliştirmeye, sermaye malları yatırımı yapmaya, özetle bu işletmeleri etkin, verimli ve karlı olmak zorunda bırakacağı ileri sürülmektedir. Mal varlığının satışında bir diğer motivasyon ise işveren işçi ilişkisinde ortaya çıkması beklenen değişikliklerdir. Karın en çoğa çıkartılmasını temel alan özel sektörün, toplu pazarlıklarda daha katı olacağını açıktır. Özelleştirme ile, bu işletmelerdeki çalışma düzeni ve işleyiş modelinin yanı sıra ücretler ve istihdama ilişkin olarak bir dizi yeni uygulamaya gidilerek verimliliğin ve karlılığın artırılacağı ileri sürülmektedir. Özetle, devleti küçültmek, sermayeyi tabana yaymak vb. retorik bir yana bırakılırsa, özelleştirme ile ulaşılmak istenilen birincil hedefin, devlete ve halkın sırtına

kambur olduğu savlanan kamu iktisadi teşekküllerini özel kesim elinde verimli ve karlı işletmelere dönüştürmek olduğu ileri sürülmektedir (Savas, 1994).

Herhangi bir işletmenin mülkiyetinin kamuda olması kendi başına o işletmenin iktisadi bakımdan kötü performans göstermesi için bir gerekçe olamaz. Brezilya ve Güney Kore gibi ülkelerde çok verimli çalışan büyük ölçekli KİT ler olduğunu biliyoruz. Ülkemizdeki tüm KİT lerin başarısız olduğunu söylemek de olanaklı değildir. Dünyada özel kesim firmalarının her gün yüzlercesinin iflas edip piyasadan çekildiklerini biliyoruz. Diğer bir deyişle, bir işletmenin başarı ölçütü işletmenin mülkiyetinin niteliği ile doğrudan ilişkili değildir. Bu türden bir doğrusal ilişkinin varlığını kanıtlayan kapsamlı alan çalışmaları da yok. Dolayısı ile bu yöndeki savların bilimsel olmaktan yok ideolojik olduklarını ileri sürülebilir. İşletmelerin başarılarına ilişkin olarak araştırılması gereken, mülkiyetin kimde olduğundan çok işletme sahiplerinin/yöneticilerinin otoritelerini hangi ölçüde, hangi yönde ve nasıl kullandıkları gibi konular olmalıdır. Bu çerçevede kamu işletmelerinin başarılı olabilmeleri ancak, ulaşılmak istenilen amaç ve bu amaca ulaşmak için gerekli olan araçların önceden net bir şekilde belirlenerek üretimin buna göre yönlendirilmesi ile, yani kısacası planlama ile olanaklı olur.

Yine bu çerçevede verimlilik ile karlılığı birbirinden ayırmak gerekiyor. Özellikle tekel ve oligopol piyasalarda üretim yapan veya hizmet veren işletmelerin karlı hale getirilmesi oldukça kolaydır. Kamu yararının öne çıktığı, amacın toplam karı maksimize etmek olmadığı mal ve hizmet üretimlerinde karlılık ve verimlilik birincil hedefler olmaktan çıkabilir. Çünkü kamu yararının öne çıktığı üretim modelinde, üretilen mal ve hizmetlerin düşük gelirli kesimlere ulaşması olanaklı kılınarak, -özel kesim için, firma düzeyinde yapılan hesaplamalarda hiç de değerlendirmeye girmeyen- devletin yeniden dağıtım/bölüşüm işlevi yerine getirilir. Kentsel toplu taşın sistemini örnek alırsak, yoksul kesimin yaşadığı kent merkezinden uzak birçok semte bu hizmetin götürülmesi verimli ve karlı bir yatırım olmayabilir. Ancak bu semtlerde yaşayan insanların başka türlü çalıştıkları işyerlerine ulaşması da olanaklı değil. Bu hizmetin verilememesi durumunda ise kentteki üretim sistemi ciddi ölçüde yara alacaktır. Yine örneğin kamu kesimi bankalarının kredi verme ölçütü, özel kesim bankalarında olduğu gibi, salt kredinin geri dönüş olasılığına bakılarak belirlenemez. Buna ek olarak, gelişmesi ve bu nedenle de desteklenmesi istenilen sektörlerle sermaye aktarımı sağlamak da bir başka önemli ölçüt olarak kullanılabilir. Bu gibi örnekleri artırmak mümkün. Dolayısı ile bazı mal ve hizmetlerin üretimi, kapitalist pazarın tek başarı ölçütü olan karlılık/verimlilik ikilisine bırakılamaz.

Bu tür mal ve hizmet üretiminin planlı olarak kamu kesimi tarafından yapılması gerekiyor. Çünkü piyasa, KÜT nın doğası gereği bazı mal ve hizmetlerin düşük gelirli kesimlere ulaşmasına olanak tanımaz. KÜT var oldukça piyasaların toplumun tüm kesimlerine istenilen nitelik, nicelik ve fiyatta mal ve hizmet sunumu olanaklı değildir. Buna ek olarak kapitalist pazar yine doğası gereği düzenli ve uyum içinde devinmez, sürekli buhran yaratır. Bir yanda aşırı üretim gerçekleşirken, diğer yanda üretilen mal ve hizmetlere gereksinim duyan yığınlar bu metalar için efektif talep yaratamadıkları için üretim durdurulur. Devlet doğrudan meta üretimi alanına girerek bu tür gerilmeleri azaltmaya çalışır.

Benzer biçimde, geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasına, gelir dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesine ya da işsizliğin önlenmesine ilişkin bir dizi politika da ekonomik terimlerle değerlendirildiğinde verimli/karlı yatırımlar olmayabilirler. Ancak yine de devletlerin bu tür yatırımlar yapmaktan geri durmadıklarını da biliyoruz. Bu tür girişimlerin mantığının salt

ekonomik düzeyin katı formüllerinde anlamaya çalışmak boş bir uğraş olacaktır. Ekonomi politikayla birlikte düşünüldüğünde bir çok anlamsız yatırım derin anlamlar kazanacaktır.

Özetle, kapitalist pazar ilişkileri toplumsal sınıf ve kesimler arasındaki eşitsizliğin büyümesine yol açarken, planlı müdahale ile kapitalist devlet bu uçurumun belirli sınırlar içinde tutulmasına çalışarak sistemin çöküşüne engel olmaya çalışır. Bunu yaparken de KİT ler bu hedef doğrultusunda doğrudan mal ve hizmet üreten birimler olarak önemli işlevler üstlenirler.

Bildirime son vermeden önce, özelleştirme uygulamalarında başı çeken ve en zengin deneyime sahip olan İngiltere örneğine değinmek istiyorum. Öncelikle belirtelim ki, İngiltere deneyimi, özel kesime satılan devlet işletmelerinde, öngörüldüğü gibi önemli bir etkinlik ve verimlilik artışı gerçekleşmediğini göstermektedir. Kamu elindeki mal varlıklarının satışından karlı çıkanlar, öncelikle, değerinin altında yapılan satışlar nedeniyle, özelleştirilen işletmelerin hisse senetlerini alanlar olmuştur. Curwen ve Holmes'in yaptığı çalışma 1979 ila 1991 yılları arasında bu satışlarda, hisse senetlerinin değerlerinin % 300 arttığını göstermektedir. Özelleştirmeden kazançlı çıkan bir başka kesimin ise özelleştirilen firmaların üst düzey yöneticileri olduğu belirtilmektedir. 1979 ila 1988 arasında özelleştirilen işletmelerin üst düzey yöneticilerinin ortalama gerçek ücretlerinin dört kat arttığı belirtilmektedir (Aktaran Haskel,1994: 77). Çalışanlar açısından ise durum hiç de iç açıcı olmamıştır. Özelleştirmenin başladığı 1979 yılından başlayarak devlet işletmelerinde çalışanların sayısında önemli düşüşler yaşanmıştır. Jones 'ın raporuna göre (Aktaran Haskel, 1994:77) 1980 de Shotton demir çelik işletmelerinin kapanması ile açıkta kalan 6500 işçinin yarısı ancak 5 yıl sonra yeni bir işe girebilmişlerdir. Diğer bir deyişle, İngiltere gibi bir ülkede bile işten çıkarılanların yeni bir işe girebilmeleri hiç de ileri sürüldüğü gibi kendiliğinden gerçekleşmemektedir. İşlerinden çıkarılmayan kesimin ücret düzeylerinde özelleştirme sonrasında hiç bir iyileşme sağlanamadığı gibi ücretlerin düşürüldüğü örnekler de olmuş ve her durumda çalışma koşulları ağırlaşmış ve iş yoğunluğu artırılmıştır. Verimlilikle ilgili bulgular özelleştirilen firmalarda verimliliğin ekonominin genel ortalamasına göre arttığını göstermektedir. Ancak daha ayrıntılı çalışmalar verimlilik artışının büyük ölçüde işçi sayısının azaltılması ya da iş yoğunluğunun artışından kaynaklandığını göstermektedir. Verimlilik artışının fiyat indirimleri biçiminde tüketicilere yansması ise otomatik bir süreç olmamıştır. Özelleştirilen işletmelerin içinde yer aldıkları sektör yarışmacı koşulların hakim olduğu bir sektör ise fiyat düşüşleri gerçekleşmiş ancak tekel veya oligopol pazarlarda üretim yapan işletmelerde verimlilik artışları fiyat düzeyini etkilememiş ve bu nedenle de tüketiciler anılan sektörlerde yapılan özelleştirmelerden hiç bir şekilde yararlanamamışlardır. Hizmet kalitesi, güvenlik standartları ve çevresel etkilerin gözetilmesi gibi, fiyatların düşük olmasından daha da önemli konuların tümüyle piyasalara bırakılmayacağı ise açıktır (Ayrıca bkz. Wolfe,1994; Bishop ve Kay, 1989).

İngiltere örneğinin de gösterdiği gibi, ulus devletler açısından özelleştirme girişimlerinin ardındaki temel gerekçe kısa vadeli fiskal sorunların kısa vadeli çözümüdür. Sermaye açısından ise yeni yatırımlara dönüşememiş milyarlarca doların riski görece düşük tekelci işletmelerde daha da hızlı büyümesinin güvence altına alınmasıdır. IMF nin istikrar paketleri içinde yer alan taleplerin başında gelen ve ekonomik buhran içindeki çevre ülkelere yoğun bir biçimde önerilen ve kredi akışı için koşul olarak öne sürülen özelleştirme ile, kamu kesimi açıklarının kapatılacağı ve bir süre için bile olsa dış borçların düzenli olarak ödenebileceği beklenmektedir. Bu bakımdan özelleştirme uluslararası kurumlar tarafından tümüyle teknik bir olgu olarak ele alınmakta, özelleştirmenin bu ülkelerde berberinde getireceği toplumsal ve

politik yitiklere ise modelde yer verilmemektedir (Bkz. Heald,1990; Cook ve Minogue, 1990; Bienen ve Waterbury, 1989; UNCTAD,1993).

Bugün dünyamızda, üretici güçlerin ulaşmış olduğu büyük gelişme, halk denetiminde kapsamlı planlamayı her zamankinden daha olanaklı ve acil bir konuma getirmektedir. Geleceğimizin çokuluslu az sayıdaki şirketin denetimine bırakılması durumunda, dünya ölçeğinde yaşanan kutuplaşma daha da hızlanacak ve insanlık bugün gördüklerinden çok daha da vahşi sahneleri yaşamak zorunda kalacaktır. Çözüm, planlama alanının genişletilmesidir; bunun için de özelleştirme politikaları yeniden gözden geçirilmelidir.

Kaynaklar:

- Bettleheim, C. (1967), Studies in the Theory of Planning, Asia Publishing House, Bombay.
- Bienen, H. ve Waterbury, J. (1989), "The Political Economy of Privatization in Developing Countries", World Development, 17(5), ss.617-632.
- Bishop, M. ve Kay, J. (1989), "Privatization in the UK: Lessons from Experience", World Development, 17(5), ss.643-657.
- Cook, P. ve Minogue, M. (1990), "Waiting for Privatization in Developing Countries", Public Administration and Development, 10, ss.389-403.
- Haskel, J. (1994) "Privatisation: Profit and Loss", The New Economy, 1(2).
- Heald, D. (1990), "The Relevance of Privatization to Developing Countries", Public Administration and Development, 10, ss.3-18.
- Savas,E.S.(1994), Özelleştirme: Daha İyi Devlet Yönetiminin Anahtarları, MPM Yayınları, Ankara.
- UNDP, (1993), Human Development Report, U.N. New York,
- UNCTAD, (1993), Privatization In the Transition Process Recent Experiences in Eastern Europe, U.N. Switzerland.
- Watts, M., (1994), "Development II; The Privatization of Everything?" Progress in Human Geography, 18(3), ss.371-384.
- Wolfe, J. (1991), "State Power and Ideology in Britain: Mrs Thatcher's Privatization Programme", Political Studies, 39, ss.237-252.

